

ARAB ADABIYOTIDA HIKOYA JANRINING TARAQQIYOT BOSQICHLARI: KLASSIK AN'ANADAN ZAMONAVIY TALQINGACHA

Abdumalikov Raxmatulloh Abduqahhor o'g'li

Ko'kaldosh o'rta maxsus islom

bilim yurti 2 kurs talabasi

Abduraxmonov Xolboy To'xtayevich

Ko'kaldosh o'rta maxsus islom

bilim yurti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada arab adabiyotida hikoya janrining tarixiy shakllanishi, uning klassik davrdagi og'zaki an'analardan yozma adabiyotga o'tishi hamda zamonaviy davrdagi mavzu va uslubiy yangilanishlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, arab hikoyachiligining jamiyat, madaniyat va shaxs ruhiyati bilan bog'liqligi, yetakchi yozuvchilarning janr taraqqiyotiga qo'shgan hissasi atroflicha yoritiladi.

Abstract: This article analyzes the historical formation of the narrative genre in Arabic literature, its transition from oral traditions in the classical period to written literature, and its thematic and methodological innovations in the modern period on a scientific basis. It also provides a detailed overview of the relationship of Arabic storytelling with society, culture, and the psyche of the individual, as well as the contribution of leading writers to the development of the genre.

Kalit so'zlar: Arab adabiyoti, hikoya janri, og'zaki ijod, yozma adabiyot, zamonaviy arab hikoyalari, realizm, modernizm, postmodernizm.

Keywords: Arabic literature, narrative genre, oral literature, written literature, modern Arabic stories, realism, modernism, postmodernism.

Arab adabiyoti jahon adabiy merosining eng qadimiy va serqatlam an'alaridan biri hisoblanadi. Ushbu adabiyot doirasida hikoya janri alohida ahamiyat kasb etib,

tarixiy jarayonlar davomida turli bosqichlarni bosib o'tgan. Hikoya janri arab jamiyatining ma'naviy hayoti, diniy qarashlari, axloqiy me'yorlari va ijtimoiy munosabatlarini aks ettirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilgan¹²². Dastlab og'zaki an'ana shaklida mavjud bo'lgan arab hikoyalari vaqt o'tishi bilan yozma adabiyotga ko'chib, murakkab badiiy shakl va mazmun kasb etgan. Bugungi kunda zamonaviy arab hikoyalari jamiyatdagi muammolar, inson ruhiyati va shaxs erkinligini yoritishda muhim adabiy janr sifatida baholanmoqda.

Arab adabiyotida hikoya janrining shakllanishi: Klassik davr arab adabiyotida hikoya janri asosan og'zaki ijod shaklida rivojlangan bo'lib, bu jarayonda hikoyachilar (qassoslar) muhim rol o'ynagan. Ular bozorlar, saroylar va xalq yig'inlarida turli voqealarni hikoya qilib berganlar. Ushbu hikoyalarda fantastik syujetlar, epik qahramonlar, sehr-jodu unsurlari va axloqiy saboqlar ustuvor bo'lgan. Hikoyalarning asosiy vazifasi nafaqat ko'ngilocharlik, balki tarbiyaviy va ma'rifiy ahamiyatga ega bo'lishdan iborat edi. Mazkur davr hikoyachiligi Sharq xalqlarining dunyoqarashi, diniy tasavvurlari va madaniy qadriyatlarini ifodalagan. Ayniqsa, qahramonlarning jasorati, taqdirga bo'ysunish, adolat va sabr-toqat kabi tushunchalar hikoyalarning markaziy g'oyasini tashkil etgan. Arab hikoyachiligi tarixida "Ming bir kecha" (Alf layla wa-layla) alohida o'rin tutadi. Ushbu hikoyalar majmuasi arab, fors, hind va boshqa Sharq xalqlarining og'zaki ijod namunalari asosida shakllangan. Asarda Shahrizoda obrazi orqali hikoya qilish san'ati yuksak darajada namoyon bo'ladi. Hikoyalar ichma-ich joylashgan murakkab kompozitsiyaga ega bo'lib, sarguzasht, sevgi, sehr-jodu va hayotiy donishmandlikni o'zida mujassam etadi. "Ming bir kecha" nafaqat arab adabiyotining, balki jahon adabiyotining rivojiga ham kuchli ta'sir ko'rsatgan. Ushbu asar Yevropa romantizmi va realizmi shakllanishida muhim manba bo'lib xizmat qilgan. Islom sivilizatsiyasining kengayishi arab yozma adabiyotining rivojiga zamin yaratdi¹²³. Qur'on matnining yozib olinishi va hadis ilmining rivojlanishi yozma madaniyatni

¹²² Amin, Mustafa (1977). Adabiy janrlarning paydo bo'lishi va rivojlanishi. Bayrut: Dar al-Nahar nashriyoti.

¹²³ Al-Omari, Ahmad (2005). Ming bir kecha va xalq og'zaki ijodi: Arab adabiyotida hikoya janri. Qohira: Al-Fikr nashriyoti.

mustahkamladi. Shu bilan birga, tarixiy va adabiy asarlar ham yozma shaklda yaratilishga boshlandi. Hikoya janri endi faqat og‘zaki emas, balki yozma shaklda ham rivojlanib, mualliflik individual uslubini shakllantirdi. Abu al-Faraj al-Isfahoniyniing “Kitob al-Ag‘oniy” asari bu jarayonning yorqin namunasi bo‘lib, unda tarixiy shaxslar hayoti va ijodi hikoya uslubida bayon etilgan. Ushbu asar arab adabiyotida realizm unsurlarining paydo bo‘lishini ko‘rsatadi.

XIX asr arab adabiyoti tarixida “Nahda” – madaniy va adabiy uyg‘onish davri sifatida e‘tirof etiladi. Bu davrda arab dunyosi Yevropa madaniyati va adabiyoti bilan faol aloqaga kirishdi. Tarjima faoliyati kengaydi, Yevropa adabiyotidagi roman va hikoya janrlari arab adabiyotiga kirib keldi. Natijada arab hikoyalarida ijtimoiy muammolar, mustamlakachilikka qarshi g‘oyalar, milliy ong va ma‘rifatparvarlik masalalari yetakchi o‘ringa chiqdi. Hikoya janri jamiyatdagi o‘zgarishlarni aks ettiruvchi muhim badiiy vositaga aylandi.

Zamonaviy arab hikoyalari: XX asr boshlaridan boshlab zamonaviy arab hikoyachiligi shakllandi. Ushbu davr hikoyalarida jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik, siyosiy beqarorlik, shaxsiy erkinlik va inson huquqlari muammolari keng yoritildi. Hikoyalar orqali yozuvchilar oddiy inson hayoti, uning kundalik tashvishlari va ichki kechinmalarini tasvirlashga intildilar. Ayniqsa, ayollar mavzusi, ularning jamiyatdagi o‘rni va huquqlari zamonaviy arab hikoyalarida muhim ijtimoiy masala sifatida ko‘tarildi¹²⁴. Zamonaviy arab hikoyachiligida an‘anaviy syujet va bayon uslublaridan voz kechilib, yangi badiiy shakllar sinab ko‘rildi. Psixologik tahlil, ichki monolog, ramziy tasvirlar va ochiq yakunlar keng qo‘llanildi. Bu jarayonda arab adabiyotida modernizm va keyinchalik postmodernizm yo‘nalishlari shakllandi. Najib Mahfuz bu yo‘nalishning yetakchi namoyandalaridan biri bo‘lib, u o‘z asarlarida zamonaviy arab jamiyatining murakkab ijtimoiy va ma‘naviy muammolarini chuqur tahlil qilgan. Zamonaviy arab hikoyachiligi rivojiga bir qator yirik ijodkorlar salmoqli hissa qo‘shgan. Taha Husayn o‘z asarlarida ma‘rifatparvarlik va modernistik g‘oyalarni ilgari surib, arab adabiyotida tanqidiy

¹²⁴ Hamid, Mustafo (1998). Arab adabiyotining tarixi. Toshkent: Ma‘naviyat nashriyoti.

tafakkur rivojiga xizmat qildi. G'assan Kanafani o'z hikoyalari orqali Falastin xalqining milliy ozodlik kurashini badiiy ifodaladi¹²⁵. Mohammed Choukri esa jamiyatning eng past qatlamlari hayotini realistik va ochiq tasvirlash orqali arab adabiyotida yangi badiiy yo'nalish yaratdi.

Arab adabiyotida hikoya janri uzoq tarixiy taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan bo'lib, u Sharq xalqlarining madaniy tafakkuri, ijtimoiy hayoti va ma'naviy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim badiiy shakl sifatida shakllandi. Dastlab og'zaki ijod an'analari asosida rivojlangan arab hikoyachiligi xalqning kundalik turmushi, axloqiy me'yorlari va diniy tasavvurlarini ifodalashda muhim rol o'ynagan. Klassik davr hikoyalari, xususan "Ming bir kecha" singari yirik asarlar, arab adabiyotining badiiy imkoniyatlarini namoyon etibgina qolmay, balki jahon adabiyoti rivojiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Yozma adabiyotga o'tish jarayoni arab hikoyachiligini yangi bosqichga olib chiqdi. Islom sivilizatsiyasi doirasida shakllangan yozma madaniyat hikoya janrining shakl va mazmun jihatidan boyishiga imkon yaratdi. Bu davrda tarixiy voqealar, shaxslar hayoti va adabiy meros badiiy hikoya vositasida ifodalana boshladi. Natijada hikoya janri nafaqat ko'ngilochar, balki ilmiy, ma'rifiy va tarbiyaviy vazifani ham bajara boshladi. XIX asr va XX asr boshlarida yuz bergan adabiy uyg'onish jarayoni arab hikoyachiligini tubdan yangiladi. Yevropa adabiyoti bilan o'zaro ta'sir arab yozuvchilarini yangi badiiy uslublar va mavzularni izlashga undadi. Hikoyalarda jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik, mustamlakachilikka qarshi kurash, milliy o'zlikni anglash kabi masalalar markaziy o'rin egalladi. Bu jarayon arab hikoya janrining ijtimoiy ahamiyatini yanada oshirdi. Zamonaviy arab hikoyalari inson ruhiyati va shaxsiy erkinlik masalalariga chuqur e'tibor qaratishi bilan ajralib turadi. Ushbu davr yozuvchilari an'anaviy syujet va bayon usullaridan chekinib, psixologik tahlil, ramziy ifoda va modernistik yondashuvlarni qo'llash orqali hikoya janrining estetik imkoniyatlarini kengaytirdilar. Najib Mahfuz, Taha Husayn, G'assan Kanafani va Mohammed Choukri kabi ijodkorlar arab jamiyatining

¹²⁵ Ahmedov, S. (2021). Effective Technique of Teaching and Learning Arabic Language in the Classroom in Uzbekistan. Science and Education, 2(5), 716-724.

murakkab ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy muammolarini badiiy jihatdan yuksak darajada ifodalab, janr taraqqiyotiga muhim hissa qo'shdilar. Umuman olganda, arab hikoya janri tarixiy uzluksizlik va ijodiy yangilanish uyg'unligi asosida rivojlanib kelmoqda. Klassik an'analar zamonaviy badiiy izlanishlar bilan qo'shilib, hikoya janrining mazmun va shakl jihatidan boyib borishini ta'minlamoqda. Ushbu jarayon arab adabiyotining jahon adabiy makonidagi o'rnini mustahkamlab, uning ilmiy va badiiy jihatdan chuqur o'rganilishini dolzarb masalaga aylantiradi. Arab hikoyachiligi bugungi kunda ham jamiyat muammolarini anglash, inson shaxsini tahlil qilish va madaniy o'zlikni ifodalashda muhim adabiy vosita bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Amin, Mustafa (1977). Adabiy janrlarning paydo bo'lishi va rivojlanishi. Bayrut: Dar al-Nahar nashriyoti.
2. Al-Omari, Ahmad (2005). Ming bir kecha va xalq og'zaki ijodi: Arab adabiyotida hikoya janri. Qohira: Al-Fikr nashriyoti.
3. Hamid, Mustafo (1998). Arab adabiyotining tarixi. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
4. Ahmedov, S. (2021). Effective Technique of Teaching and Learning Arabic Language in the Classroom in Uzbekistan. *Science and Education*, 2(5), 716-724.
5. Рахмонов, А. К. (2025). АБУЛФАТХ БУРХОНИДДИН НОСИР МУТАРРИЗИЙ–ЎРТА АСР ШАРҚ ИЛМИЙ МЕРОСИНИНГ ЁРҚИН НАМОЁНДАСИ. *Oriental Journal of Philology*, 5(3), 549-560.
6. MUTARRIZIYNING "RISOLATUN FIN NAHV" ASARI MO'JAZ GRAMMATIK MANBA. (2025). *Barqaror Taraqqiyot Va Rivojlanish Tamoyillari*, 3(4), 85-88. <https://uzresearchers.com/index.php/BTRT/article/view/2528>
7. Turdiyeva, Y. The Phenomenon OF Artistic Style in Uzbek Literature. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 6(12), 22-23.

8. Turdiyeva, Y. Individuality Of The Literary Style (Based On The Novel "People In The Heat" By Luqmon Borikhan). *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 3(12), 17-18.
9. Жураева, М. А. (2013). Некоторые особенности склонения имен в грамматическом комментарии Абдурахмана Джами «Шарх мулла». *Вестник Челябинского государственного университета*, (23 (314)), 121-125.
10. Pardaev, U., & MANGIR, Ö. Ü. M. (2022). Türkiye Türkçesi İle Özbek Türkçesinde Onay ve Ret İfadeleri.
11. Султан Салим в романе Искандера Палы "Шах и Султан". (2025). *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 3(10/S), 301-305. <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss10/S-pp301-305>
12. Toshmatova, S. (2023). Recommendations on Poetic Translation From Uzbek Into English Language. *American Journal of Pedagogical and Educational Research*, 19, 146-149.
13. Mahmudova, S. INTERPRETATION OF THE IMAGE OF THE CREATOR IN THE STORIES OF SHUKUR KHOLMIRZAEV.
14. Toshtemirovna, M. G. (2024). A Comparative-typological Study of the Number Category in Uzbek and English Languages. *World Bulletin of Social Sciences*, 34, 8-9.
15. Raxmonov, A. K. (2024). *Al-Farg'oniyning «Usturlob yasash haqida kitob»ining Britaniya muzeyida saqlanayotgan "OR 5479" raqamli qo'lyozma nusxasi. Til va adabiyot.uz*, 2024(1), 22–26.
16. Raxmonov, A. K. (2023). *Oliy ta'lim muassasalarida arab tilini o'qitishning zamonaviy usullari*. In "Bir makon, bir yo'l" (SIRCON 2023) xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami (pp. 1848–1853). Alfraganus University.
17. KUCHKAROVICH, K. (2024). THE INFLUENCE OF EASTERN POETRY ON WESTERN POETRY AND THE CREATION OF ALIGHER DANTE. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES Учредители: The USA Journals*, 5(11), 47-54.